

ТУЛАМТАЙ ШОНО

Холо дайдада хонид бэлшэжэ ябаба. Хорёо соогоо үлэһэн хундан сагаан хурьгаяа хуханан эрхэлүүлхэээ ханаад, гэнтэ нэгэ хонин хүрэгһөө таһаржа, гэдэргээ шамдуун гүйбэ.

Удаан саг соо гүй гүйһөөр унданиинь хүрөөд, хаана нэгэ горхон байна ааб гэжэ хараашална.

Тойроод хон-жэн, гансал хүхын донгодоон дүтын ой модон соо дуулдаха юм. Уйтай уянгата донгодоон улам ехээр хониндо хурьгыень һануулна.

Гэнтэ һанаандань оробо: тээ тэндэ дүтэхэнэ, модон соо, тунгалаг арюун булаг байха ёһотой.

Ошоходонь одоошье гоё газар байба даа: шэнэһэн модоной сэл ногоон набшаһад дээгүүр жэжэхэн шубуухайнууд жэргэнэ. Томо жааханшье, улаахан сагааханшье, борохон эрээхэншье шубууд... Шэдитэ аялгыень шагнажал шагнажал һууһайб гэжэ һанахаар. Тээд үхэхэ болотороо ангаһан амитан саашаа ябангүй ялал даа.

Һэр-мэр хараашалан, тэрэ хонин шэрэнги соогуур саашална. Шагнаархахын ехээр шагнаархана, хүлын шэшэрнэ: һаглагар томо набшаһадай нара халхалжархёод байһан хүбшэ соо хоёр алхын газарта ябаһан хүхэ шоно харагдахагүйл.

Зай, одоош талмай харагдажа, уһан булаг орьёлон бусалан байба. Ангашаһан хонин амияа татангүй уужа, ундаа харяаба. Иигээд лэ тала гаража, ногоо зулгаад гээд, хөөрхэн буржагархан хурьгандаа ошохол даа!

Гэнтэ харан гэнэнь, толбо талмайн томо модон доро тулам хэбтэбэ. Юрын лэ арһан тулам. «Иимэ тулам соо хүнүүд тарья талха хадагалдаг" гэжэ хонин бодожо, тулам үндөөд үзэнэ. «Пэй, үзэлэй муухай үнэртэй юм» гээд, хонин гэдэргээ сухаришана. Аймшагтай гэшэнь! Зүгөөр

һонирхоһондоо, зүрхэ орожо, тэрэ туламые хэды дахин һабардаад абаба.

— «Аа-ёо-юу-уу!.. » — гәһэн уйлаан тэндәһээнъ дуулдаба. Айһандаа арайхан амиды байгаашье һаа, «энээн соо нэгэ амитан бии» гэжэ ойлгоод, хэн хыень мэдэхэ шиидхэбэри абана.

— Хэн бэ эндэ? Хайшан гээд тулам соо ороо юмши? — гэжэ, шөшөрһэн хоолойгоор асууна.

Харюудань — абяа шөмээн үгы. Түбэгшөөхөөр һонин юм. Зүгөөр хүсэд ойлгонгүй ошохонь баһа ямар юм гээд, шанга гэгшээр асууна:

— Юундэ абяагүйбши? Юрэдөө яагаад энээн руу ороо юмши?

Тулам соо нэгэ юмэн һаршаганаха, һугшаха шөнгү болоод, одоол абяан гараба:

— Хара муухай хүнүүд хардажа намайе хаагаа. Хэдэн үдэр хэбтэнэб эндэ. Эсэшооб, гэдәһээ үлдэшооб, оо-ёо даа...

— Ба-ба... баа-аарһан! — гээд, хайрлаһандаа уйлаганан, — үгы, ши хэмши даа? — гэнэ.

— Хүдөөгэй Хүхэ-Үбгәнби, — гэхэ абяан дуулдаад, тулам сооһоо нэгэ амитан уйлаганана, бархирна.

«Ямар тиимэ хүдөөгэй Хүхэ-Үбгән байха юм?» гэжэ гайхаад, һонин хэлэбэ:

— Хайратай байнаш, тээд яагаадшые туһалхаяа мэдэнгүйлби.

Орхёод ошохо гэжэ байтарынь, тулам сооһоо:

— Оо, бү орхиш даа намайе. Ямар һайхан хангал шамһаа гутанаб? Юрэдөө ши хэмши даа?

— Би — Хонинби.

— Аа, ши гүш? — гэжэ тулам сооһоо билдагуушалһан абяан дуулдаба. — Хонинбшы? Ойлгосотой, шини эгшэ дүүнэрээр сэдхэл нэльбээтэйл хүн бэлэйб. Шамайешье танихаб.

Харалсаха танилсаха нүхэдтэй байһандаа Хониншые хүхишэбэ.

Тулам сооһоо асууба:

— Хайшаа ши харайжа ябанаш?

— Гэртээ ошожо ябанаб, хоохон хүбүүгээ эдеэлүүлхэм.

— Бишье баһа үхибүүдтээ ошожо ябатараа иимэ зоболондо орошоолби даа, — гэнэн ядалдаһан уйлаганаһан абьяан тулам сооһоо дуулдаба.

Туламда бүри дүтэлжэ, туйлгүй урихан хоолойгоор Хонин хэлэнэ:

— Амитан бүхэндэ ашата үринь амаргүй хайратай ха юм даа.

Тулам сооһоо уйлаан бархираан гаражал байба:

— Гэртэмни гол хоохон аяар табан багашуул таршалжа хэбтэнэ, тиихэдэнь би эндэ уяатай хэбтэнэб.

— Ойлгонолби даа шамайе, хайрлахын ехээр хайрланаб. Теэд яаха хээхэ гээшэбиб?

— Оо, ши намайе абаржа шадахаяал шадахаш, абиһамни. Абарыш даа.

Хонин хоолойгоо шэшэрүүлэн байба.

— Туламай уялаал тайлахадаш хэрэг бүтэхэ юм лэ. Тиибэлшни өөрөө гарахаб.

Тайлахаяа туламда дүтэлхэдэнь, хамар руунь гашуун муухай хангал сохилно. Хонин сошоһондоо гэдэргээ хүрэжэ, амиа абаад:

— Оо, яагаа бүхөөр уяатай юм, тайлдаха юм бэшэл.

— Шангалыш, хүсэлыш юрэдөө. Хайралыш хоохон заахан багашуулым, — гэнэ тулам сооһоо.

Тиихэдэнь Хонин хурьгаяа һанаандаа оруулжа, энэ Үбгэнэй үхибүүд шэнги гэдэнээ үлдэжэ үхэхээ байгаа ёһотой гэжэ уярба. Хүхэ-Үбгэниие абараагүйдэ болёо. Теэд энэ ямар нялуун муухай үнэр гээшэб... Хонин хамараа ногоогоор таглаад, нюдээ анижа, туламай уялаа шүдөөрөө татана. Халта һуладахал гэхэдэнь, Хүхэ-Үбгэн тэсэжэ ядан, досоһоонь түлхижэ, уялааень дахин шангадхажархина.

— Бү түлхи, хүлээ, — гэнэ Хонин.

Нөөхи муухай үнэрһөөнь хамараа таглаһан ногооншье абарнагүй, тэсэхын аргагүй, Хонин баһа гэдэргээ хүрэнэ.

Һүүлээрнь амияа абажа, туламай уялаа шүдөөрөө зуужа, бүхы хүсөөрөө угзаржархихадань, тулам тайлдашаба. Хүхэ-Үбгэн гаран гэхэдээ, хараха үзэхын аргагүй муухай! Хонин гэдэргээ эрьелдэн харайжа, хүлэйнгөө бүхы шадал мэдүүлбэ. Теэд холо харайбагүй: нэгэ амитан дээгүүрнь хүрэн, харгыень хаажархиба. Шоно! Үнэн бэээрээ үлэн хоохон шоно! Хабханиинь харагдана. „Ам-ам!“ гэжэ шүдээ тас-тас гүүлэнэ. Хонин хажуу тээшээ халба хүрэн, тэрьелхэээ забдахадань, туһагүй. Хүхэ-Шоно харгыень баһа хаажархина.

— Юундэ намайе табинагүйбши? — гэжэ, арайхан голтой Хонин хэлээ ээрэлдүүлэн хэлэбэ. — Таби, намайе хурьгамни хүлээжэ байна.

— Ээ, боли, — гэнэ Шоно, — би шамайе эдихэм. Харанагүй аалши хоохон байхыемни. Хурьгатайшни шамайе эдихэм!

— Яана гээшэбши, би шамайе абараа ха юмбиб.

— Ам-ам! — гэнэ Шоно, — тэнэг лэ хадаа намайе туламнаа гаргааш.

— Тэнэгшье наа, шини наһа абарааб. Тиэхэдэмни ши хэшхэлгүй, намайе эдихэм гэнэш.

— Шамтай эндэ шашалдажа байха сүлөөмгүй! — гэжэ Шоно Хониндо дүтэлжэ ерэбэ.

Гэнтэ хэнэйб даа шэрүүн шанга абяан соностобо:

— Хүлээл даа, Хүхэ-Шоно!

Шэрэнги сооһоо Шоноһоо халта багашаг, ута унжагар һүүлтэй амитан хүрэжэ бууба.

— Хэмши даа ши? Хүхэ-Шонын хүбүүн бэшэ аабзаш? — гэжэ ойлгожо ядан Хонин һурана.

Тэрэ арьяатан хойто хоёр хүл дээрээ һогсойн бодоно.

— Үгы, Хүхэ-Шонын хүбүүн бэшэлби. Арьяатан амитанай аха заха, үнэн худал хоёрые шалгадаг — Үнэгэн гээшэб.

Шоно тэрэниие тойрожо ябаад, «ау-ау» гэжэ арга хургаа бэдэрнэ.

— Ши, абиһан, бү улисагаа, наашаа дүтэ болоод,

харюуса: энэ юун боложо байна? — гэбэ Үнэгэн.

Хонин гомдол оруулба:

— Энэ эндэ тулам соо уяатай хэбтээ. Уялааеынь тайлажа, энээниие абарааб. Тийһэнэйм түлөө намайе эдихээе байна.

— Тээд юундэ абараа юмши? — гэжэ, Үнэгэн нурана.

— Тэнэг дээрэһээл гаргаа, — гэжэ Шоно оролсобо. Үнэгэн мэхэтэйхэнээр Шоные хараад, наглагар хүүлээ зүүн тээшэнь хитаруулжа:

— Хүдөөгэй Хүхэ-Шоно, би шамда ханданагүйб.

Хонин гуйжа оробо:

— Юрэдөө энээндэ ойлгуулжа үгыт, намайе бү эдиг лэ, үхэхээе байһыень абараа ха юмбиб.

Үнэгэн хүүлээ мүнөө баруун тээшэнь хитаруулжа, Шоноһоо нурана:

— Тулам соо уяатай эндэ хэбтэһэншни нээрээ гү?

— Нээрээ.

— Шамайе тулам сооһоо Хонин гаргаа гэжэ баһа нээрээ гү?

— Нээрээ, — гэнэ Шоно. — Тэнэг дээрэһээл гаргаа ха юм.

— Тиймэ һаа энээниие эдихэ, болихо шинии өөрыншни хэрэг, — гэжэ мэхэтэйхэнээр нүдээе эмнин, Үнэгэн шийдхэбэриее гаргана.

Баярлаһан Шоно Хониие барижа эдихээе дугташан ерэнэ.

— Бү яара, — гэжэ Үнэгэн хэлээд, хүүлээ зүүн тээшэнь хитаруулна. — Хонин шамһаа холо ошохогүй.

«Ай даа, хуби заяамни! Хомхой Шонын хүнэһэн болохо саг ерэбэ байна» гэжэ бодоод, гэнэн Хонин шанга гэгшээр бархиршана.

— Тулам соо шамайе уяатай хэбтээ гэжэ үнэншэхэгүй байнаб, — гэбэ Үнэгэн. — Туламаа харуула.

— Тэрэ-ээ тэрэ хэбтэнэл даа, модон доро.

— Асара, харая.

Шоно тулам шэрэжэ асарба.

— Энээн соо хэбтээ нэн гүш? — гэжэ Үнэгэн мэхэээ хүдэлгэнэ.

— Энээн соо, зүб.

Баярлаһан Хонин Үнэгэндэ аалиханаар хандана:

— Гэртэмни намайе табиит, үлэн хурьгамни үхэтэрөө хүлээжэ байнал.

— Юу үлэн хурьган гээбши, үлэн Шоно үхэхэээ эндэш байнал, харанагүй гүш? — гээд, Үнэгэн нурана: — Хэлэл даа, гуригха Шоно, яажа энээхэн тулам соо багтаа гээшэбши, үнэншэхэнь бэрхэ байна.

— Багтааб, багтааб, — гэжэ Шоно Үнэгэнэй урда шарбаганана.

— Үнэншэнэгүйб, — гэжэ Үнэгэн толгойгоо нэжэрнэ. — Ши энэ тулам соо яашье багтахагүйш, боосолдоё бүри.

— Бурхан үзэг, багтахаб. Багтаагүй наам, боосонойгоо Хони өөрөө барижа эдээрэй.

Томоотой маяг гаргажа, Үнэгэн хэлэнэ:

— Харуула.

Түрүүн Шоно тулам руу толгойгоо шэхэжэ, һүүлээрнь сээжээрээ ороходонь, хүлнүүдынь багтангүй шоройлдожо байба.

Үнэгэн энеэнэ:

— Пэй, энэ хүлнүүдшни... Хэлээл нэн бэээб багтахагүйш гэжэ.

— Багтахаб, багтахаб, хаража байгаарайш, — гээд, тэрэ дороо хүлөө тулам руугаа татажархиба.

— һүүлшни үлэшөөд байнал, — гэжэ үнэгэн энеэнэ.

— Туһалыш даа, — гэжэ Шоно гуйна. — Түлхижэрхи тишэнь.

Доошоо тонгойгоод, Үнэгэн абиһамнай уухилан аахилан, Шонын һүүл түлхижэ ядаһан хэбэртэй аяглан, туламай амһар шанга гэгшээр уяжархиба. һүүлээрнь томоотой бардамаар Хониндо хэлэнэ:

— Зай, мэхэтэй байна гүб, үгы гү?

Харанхы гэхэдэнь, Хониной үнэршье үгы. Харин тулам сооһоо хахир муухай ёолоон дуулдана:

— Хайрлыш, табиш намай, абиһан...

— Тэнэг лэ байнаш даа, Хүхэ-Шюно. Өөрөө ороһон хадаа амаржа тэндээ хэбтыш даа, — гэжэ ташаганаса энеэгээд, Үнэгэн тайга хүбшэ руугаа талигаа бэлэй.

www.nomoihan.com